

FÜZZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

– Üç ayda bir çıkar –

Gál Tímea főtitkár közgyűlési beszámolója a Magyar-Török Baráti Társaság 1995. évi tevékenységéről

Tisztelt Taggyűlés!

Harmadik éve állok itt Önök előtt, hogy a társaság vezetősége nevében számot adjak az elmúlt év során végzett munkánkról. Az előző években könnyebb dolgom volt, hiszen a két ország hivatalos kapcsolatainak megélénkülésével összefüggésben társaságunknak is nagy szerep jutott a különböző események, rendezvények kapcsán.

A tavalyi év talán a kicsit csendesebb, kevésbé látványos, de ugyanakkor folyamatos munkáé volt, mint ahogyan a két ország közötti diplomáciai kapcsolatokra is az előző évi magasszintű látogatások során meghatározott kereteknek érdemi munkával való kitöltése volt jellemző. Társaságunk is tovább ápolta a török-magyar kapcsolatokat.

Beszámolómat rendezvényeink ismertetésével szeretném kezdeni.

A tavaly januári közgyűlést követő első rendezvényünkön, március 8-án Onur Toparlak török zenész adott koncertet a Fővárosi Művelődési Házban, „Törökországi dallamok” címmel, ahol török és magyar költők megzenésített verseit énekelte. Ugyancsak a mi támogatásunkkal lépett fel Esztergomban is.

Március 17-én nyílt meg Kunkovác László etnofotográfus tagtársunk „A Mongol-Altaj kazakjai” című kiállítása a Néprajzi Múzeumban. A társaság tagjai nagy számban

jelentek meg a megnyitón, amelyen együtt élvezhettük a művész által tartott tárlatvezetést is.

Áprilisban Sipos Jánost hívtuk meg a Nemzetek Házába, aki hat évet töltött Törökországban, és a török népzeneről szóló újonnan megjelent gazdag gyűjtési anyagot tartalmazó munkájáról tartott számunkra előadást.

Május 8-án a társaság vezetőségének és néhány alapító tagjának jelenlétében az MTA Történettudományi Intézetének tanácsstermében elbúcsúztattuk Bedrettin Tunabaş nagykövet urat, akinek ez alkalomból köszönetet mondtunk a társaságunknak nyújtott anyagi támogatásért is. Mint ismeretes, a nagykövet úr a társaság kiadványainak támogatására 2000 dollárnak megfelelő összeget ajánlkozott.

A nagykövet úr távozása után a nyár folyamán a nagykövetség tanácsosának, Kenan Tepedelen úrnak is lejárt a megbízása, aki feleségével Leyla Tepedelennel együtt szintén támogatója volt társaságunknak. Tőlük a nagykövetségen rendezett fogadás alkalmával vett búcsút a társaság vezetősége.

A szokásos nyári szünet az idén egy kicsit még hosszabbra nyúlt, mivel sajnálatos módon az őszi időszakban összejeveteleinket nem tarthattuk a Nemzetek Házában. A ház öröndetes módon egyre több baráti társaságnak ad otthont, összesen már

72 bejegyzett társaságot tartanak nyilván, és ennek következtében egyre többen tartanak itt összejeveteleket. Mi szeptember végén már nem tudtunk időpontot egyeztetni, ezért kénytelenek voltunk más helyszínek után nézni.

Így Vásáry István, volt ankarai magyar nagykövet törökországi éveiről szóló beszámolóját a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Mene-si úti klubhelyiségében tartotta meg.

December hónapban Gál Tímeának — a török Idegenforgalmi Minisztérium szervezésében — a törökországi vallási emlékhelyeket bemutató útról szóló élménybeszámolójára is ebben a klubban került sor.

Végül, de nem utolsó sorban ugyanezen épületben került sor a hagyományos szilveszteri összejevetelekre is.

Folyó év januárjától már új rend szerint ismét a Nemzetek Házában találkozhatunk, igaz, az előrejelzések szerint ezentúl csak kéthavonta kaphatunk helyet rendezvények tartására, de reméljük, hogy a technikai nehézségeket meg tudjuk oldani külső helyszínes programok beiktatásával.

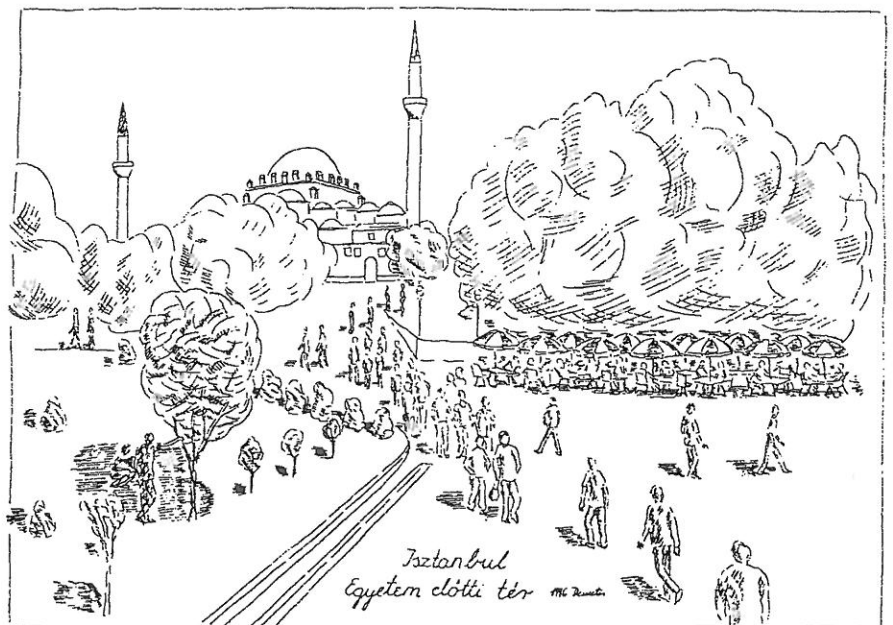
Január 23-án Kakuk Zsuzsa tartott előadást a „Török kor emlékei

(Folytatás a 2. oldalon!)

a magyar nyelvben” címmel, amely kapcsán a rádió Zeneszó című műsora is felvett készített vele.

A rendszeres összejövetelek mellett tagtársaink (legfőképpen azok, akik előfizettek rá) folyamatosan megkapták a „Török Füzetek” című időszaki kiadványunk tavalyi számait. Az újságot a lelkes szerkesztőbizottság áldozatos munkával igyekezett még színvonalasabbá tenni. Továbbra is hírt adtunk aktuális török témájú eseményekről, folytattuk művelődéstörténeti témájú cikkek és fordítások közlését, valamint egyre több török nyelvű írást és riportot is publikáltunk, amit az tett lehetővé, hogy sikerült a szöveg-szerkesztő programhoz török betűket is beszerezni. Ezt a gyakorlatot a továbbiakban is folytatni szeretnénk, hiszen Törökországban is kedvező visszhangot váltott ki az újság megjelenítése, és a török Kulturális Minisztérium jelezte azon szándékát, hogy amennyiben több török nyelvű írást közlünk, akkor 300 példányt kíván rendelni az újságból, amit törökországi intézményekhez és könyvtárakhoz juttatnának el.

Az idén az újság ismét különböző cégek támogatásával jelenhet meg, ez alkalomból szeretnénk kifejezni köszönetünket az Akaprint Kft.-nek, a Magyar Tudomány című folyó-

Istanbul
Egyetem előtti tér M. Zsolt

irat szerkesztőségének, az Erőterv-nek és a Gonca Kft. tulajdonosának.

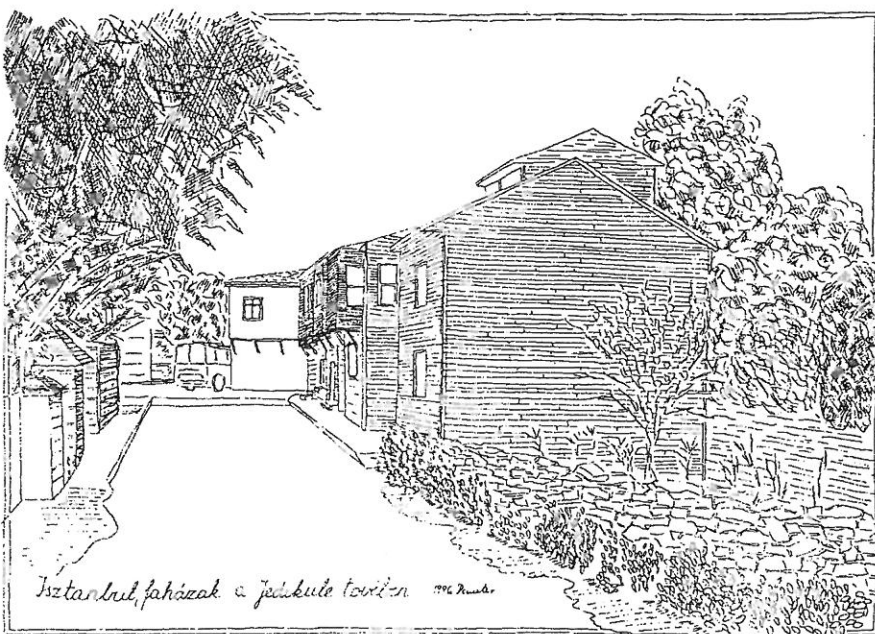
A magyarországi könyvtárakkal és iskolákkal történő kapcsolattartásban is sikerült tovább lépni, nem utolsósorban a török nagykövetségtől kapott támogatás segítségével a társaság kiadásában megjelent eddigi kiadványokat — könyveket és a Török Füzeteket — megküldhettük a budapesti szakközépiskolák és gimnáziumok könyvtárainak.

Egy másik kezdeményezés volt a Szabó Ervin Könyvtár XIII. kerületi fiókjában a török olvasósarok kialakítása, ahol az olvasók a témához kapcsolódó könyvekkel találkozhatnak.

Kissé megkésve ugyan, de elkészült a társaságunk alapszabályának török nyelvű fordítása is, amelyet a közeljövőben közlünk a „Török Füzetek” egyik számában.

Társaságunk számára nagy megtiszteltetés volt az a pár héttel ezelőtti látogatás, amelyet Fikri Sağlar úr, a Török Köztársaság kulturális minisztere tett Magyarországon, abból az alkalomból, hogy Szigetváron a Szulejmán emlékmű melletti parkban díszkutat avatott, s amely látogatás során találkozott magyar kollégájával és a budapesti főpolgármesterrel. Háromnapos rövid itt-tartózkodása során szakított időt arra is, hogy elfogadja meghívásunkat és meglátogasson bennünket a Nemzetek Házában. Tiszteletére fogadást rendeztünk a társaság vezetőségének részvételével, amelyen ajándékot és egy díszoklevelet adtunk át. Elmondhatjuk, hogy a találkozó valódi diplomáciai fórummá vált, és alkalom adódott arra, hogy megtárgyaljunk néhány, a török-magyar kapcsolatok szempontjából fontos kérdést. Ennek a találkozásnak is köszönhető, hogy — amint arról nemrégiben értesültünk — döntés született a Gül Baba türbe restaurálásával kapcsolatban, és a miniszter úr aláírta a társaságunk anyagi támogatásáról szóló döntést is. Ennek értelmében a minisztériumtól 4500 USD-t fogunk kapni a társaság működéséhez.

A társaság képviseletében vezetőségünk tagjai számos alkalommal

Istanbul, házak a Jeddakule tövében M. Zsolt

részt vettek a hivatalos török-magyar kapcsolatok csaknem minden fontos eseményén, Budapesten és vidéken, bel- és külföldön egyaránt. Többször jártunk a társaság képviseletében Szigetváron, vettünk részt a különböző hivatalos látogatások alkalmával rendezett fogadásokon. Törökországban találkoztam az ankarai Török-Magyar Baráti Társaság képviselőivel, s különböző kulturális csereprogramok megvalósítását is elősegítettük.

Az isztambuli önkormányzat felkérésére elkészítettük egy magyar hét programját, de sajnos ez a terv nem valósult meg. Számos művész és művészeti együttes számára sikerült törökországi kapcsolatokat találni, reményeink szerint a közeljövőben sok olyan rendezvény lesz Törökországban, amelyen magyar művészek is részt vesznek.

Társaságunkat számos esetben mutattuk be és képviseltük a rádió és a televízió különböző programjaiban.

Sokan fordultak hozzánk különböző intézmények, iskolák nevében, akik számára törökországi programok megszervezésében és lebonyolításában nyújtottunk segítséget.

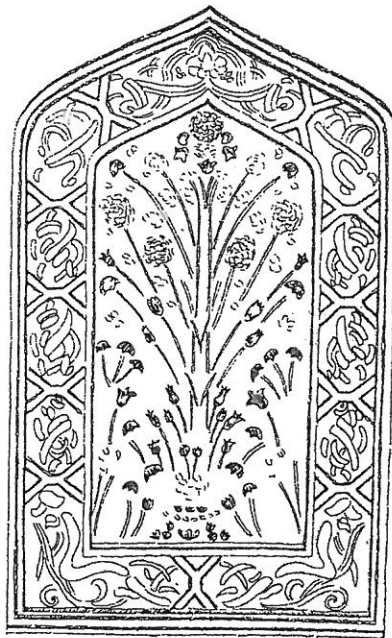
Megtörtént a Fővárosi Bíróságon a tavalyi közgyűlés által megszavazott, a társaság képviseletével kapcsolatos változások bejegyzése, amelynek értelmében:

1. A társaság új székhelye a Bajza u. 54. szám alatt található Nemzetek Házában van.
2. A társaság képviseletében ezentúl dr. Fehér Géza elnök, dr. Dávid Géza alelnök és Gál Tímea főtitkár jogosult eljárni.

Tisztelt Taggyűlés!

Mint Önök is tudják, a Magyar-Török Baráti Társaság társadalmi szervezet, amely a török kultúra hagyományainak ápolása, a török-magyar kapcsolatok fejlesztése érdekében jött létre. Célunk, hogy összefogjuk azokat az embereket, akik érdeklődnek Törökország iránt, illetve hogy minél szélesebb körben megismertessük a török kultúrát. Ennek valóra váltásához az eddigiekben

szinte csak saját erőforrásainkra támaszkodhattunk, és csak alkalmilag sikerült néhány szponzor segítségével nagyobb rendezvényt létrehozunk. Nem részesülünk a központi költségvetésből semmiféle támogatásban, egyedüli bevételünket a tagdíjakból befolyt összegek jelentik. Minden tagunk társadalmi megbízatásként végzi tevékenységét. Előa-

*Tuliparos ablak
(Topkapı, Harem) 1916. D. 1000*

dóink, akik nagy többségükben tagjaink közül kerülnek ki, szintén tiszteletdíj nélkül tartják előadásait. A vezetőség minden tagja a hozzá érkező segítségkéréseket saját lehetőségein belül igyekszik elintézni, nem kímélve időt, pénzt, fáradságot. És feltekezem, hogy így van ez minden tagtársunkkal, akit bármilyen, e körbe tartozó kérdéssel megkeresnek.

Mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy bár a közös múlt emlékei többszörösen összekötnék bennünket, egyes történelmi és más okoknál fogva Törökország bizonyos értelemben sokkal távolabbi és ismeretlenebb ország a magyar köztudatban, mint földrajzi értelemben a valóságban.

Az a közeledési folyamat, amely a magyarországi rendszerváltással kezdődött, még korántsem ért be, még távolról sem jutott olyan szint-

re, amely lehetőséget adna számunkra is egy még magasabb szintű tevékenységre. A kezdeti kulturális közeledés után átmeneti megtorpanás következett be, ugyanis lekerült a napirendről az isztambuli kulturális intézet ügye. A török fél messzeemenően támogatta ezt a tervet, mint ismeretes a Török Kulturális Minisztérium épületet is ajánlott fel e célra, de a magyar kulturális költségvetés ismert nehéz helyzete és általunk nem ismert egyéb okoknál fogva ez a terv nem valósult meg.

Örvendetes esemény azonban, hogy a kulturális miniszter látogatásával egyidőben sor került a budapesti török kulturális tanácsosi hivatal felállítására, megérkezett Necmettin Karaerkek tanácsos, aki a jövőben számíthat támogatásunkra a kulturális kapcsolatok fejlesztése terén. Reményeink szerint jó együttműködést fogunk kialakítani, és sikerül majd egymást kölcsönösen segíteni a közös célok megvalósításában. Szeretnénk írásbeli megállapodást kötni, amelynek keretében közös rendezvényeket tartanánk. A török minisztérium elképzelései között szerepel, hogy amint a Lisznai utcában található rezidencia épületének felújítási munkái befejeződnek, a költség a jelenlegi Istenhegyi úti épületbe költözik, és a megürülő Űri utcai épületben török kulturális központot hoznak létre. Ebben az épületben a tervek szerint állandó helyiséget kapnánk, így megoldódnának a helyiség és a rendszeresebb találkozás gondjai. Tervezzük a kulturális tanácsos úrral, hogy a közeljövőben egyeztetjük elképzeléseinket és kidolgozzuk a közös munkára vonatkozó programtervünket.

Tisztelt Taggyűlés!

Mint ez beszámolómból is kiderült, a nehézségek ellenére összeségében olyan évet zártunk tavaly, amelynek eredményei reményt adnak arra, hogy idén jobb körülmények között, még sikeresebben dolgozhassunk.

Köszönöm a figyelmüket.

A török tudományos élet nagy veszteségei

1994 december eleje és 1995 október vége között három, a maguk területén meghatározó jelentőségű török tudós távozott az élők sorából. Haláluk híre kissé megkésve jutott el hozzánk, de úgy érezzük, még most sem késő megemlékezni róluk, felidézve életük főbb állomásait és munkásságuk mérföldköveit.

Az 1994. december 2-án elhunyt *Orhan Şaik Gökyay* matuzsálemi kort ért meg, hiszen 1902. július 16-án született Ineboluban, egy bolgár földről 1876-ban elmenekült tanító fiaként. Bár tanulmányait egy időre félbe kellett szakítania, magánúton folyamatosan gyarapította ismereteit. Később befejezte a középiskolát, majd 28 éves korában az Isztambuli Egyetemen szerzett diplomát, mintegy 10 éven át Törökország nagyobb városaiban, többek között Edirnében, Ankarában és Burszában működött tanárként, majd 1939-ben az ankarai konzervatórium igazgatója lett. 1944-ben hirtelen leváltották, s nacionalizmus és turanizmus vádjával elítélték, ám 11 hónappal később felmentették. 1946-ban a leghíresebb isztambuli gimnázium, a Galatasaray Lisesi irodalomtanára lett, majd 1951-ben londoni kulturális attasénak nevezték ki. 1954-től 1959-ig ismét Isztambulban tanított, 1959 és 1962 között pedig Paul Wittek meghívására a School of Oriental and African Studies vendégoktatójaként tevékenykedett. 1967-ben vonult nyugdíjba, de annyira szerette a diákokkal való foglalkozást, hogy külön engedéllyel még három évig fizetés nélküli órákat tartott. 81 éves korá-

ban lépett hazájában is egyetemi katedrára, s 1983-1986 között a Marmara Üni-versitesin, 1988-tól 1991-ig pedig a Mimar Sinan Üni-versitesin adta át gazdag tudását a fiataloknak.

Szakirodalmi munkásságát a 30-as években kezdte. Burszában rendezte sajtó alá az oguz törökség közös kultúrkincsének tekinthető Dede Korkutról szóló eposzt. Számos irodalmi antológiát állított össze, s tanulmányok sorában elemezte az oszmán kori költészet nagyjainak munkáit. Hosszabb dolgozatot szentelt a 17. század polihisztorának, annak a Kjátib Cselebinek az életét és tevékenységét mutatva be, akihez őt magát is többen hasonlították. Hihetetlenül gazdag ismeretanyagból szűrte le az új török iszlám enciklopédia (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi) számára készített szócikkei sorát. Már halála után hagyta el a nyomdát a Yapı ve Kredi Bankası kiadványaként Evlija Cselebi Szejáhatnámé-jának általa átírt első kötete, amely Isztambulról szól. Félő, hogy e nagyszabású kezdeményezésnek nem lesz folytatása, hiszen egyre nehezebb olyan valakit találni, aki legalább megköze-lítően olyan jól ismerné az oszmán-török nyelvet, mint Orhan Şaik Gökyay. Vele az 1986-os pécsi CIEPO konferencián találkozhattak a magyar kutatók, s mindnyájunkban mély nyomokat hagyott kedélyes, nyitott személyisége, szerénysége és közvevlensége.

Muharrem Ergin professzor az Isztambuli Egyetem Bölcsészettudományi Karán a török nyelvészeti oktatásban szerzett 40 éves

munkásságával hervadhatatlan érdemket. A nagyvilág turkológusai pedig az isztambuli nemzetközi kongresszusok főtitkáráként, majd elnökeként találkoztak személyével. Ő az Oszmán Birodalom egyik keleti tartományában született, a grúziai Ahıskai (Ahalcihei) vilájet eldugott falujában, Gögyében, 1923-ban. A határváltozások az ő szüleit is menekülésre kényszerítették, s a család Muş környékén telepedett le. A balikesiri gimnáziumi évek után isztambuli egyetemi tanulmányok következtek. Rövid középiskolai tanárkodás után 1950-től tanársegédként, 1962-től docensként, majd 1971-től professzorként dolgozott az Isztambuli Egyetemen. 1964-től 1990-ig ő vezette a Török Nyelvtörténeti tanszék, 1986-1990 között pedig a hazai gyakorlatban tanszékcsoport-vezetőinek megfelelő funkciót is ellátott a török nyelvi és irodalmi katedrák élén.

Véletlen egybeesés, hogy Muharrem Ergin is a Dede Korkuttal kezdte tudományos munkásságát. Az eposz két ismert kéziratának, a drezdai és a vatikáni készíttette el kritikai kiadását Reşit Rahmeti Arat irányításával. Legismertebb a Török nyelvtan (Türk dil bilgisi) című könyve, amely húsznál több kiadást ért meg, s az ország szinte minden egyetemén és főiskoláján kötelező olvasmánnyá lett (mint nálunk a „Bárczi-Benkő-Berrár”). Hasonlóan gyakran forgatott kötete az orchoni feliratok modern török fordítása. De izgatták őt a napi politikai események is, vonatkozó könyvei közül az egyik Törökország jelenlegi problémái (Türkiye'nin

bugünkü meseleleri), a másik Nemzetiek, ne féljetek, egyesüljetek! (Milliyetçiler, korkmayınız, birleşiniz!) címen jelent meg. Elhatalmasodó érzelmeszedésével szervezete 1995. január 9-ig bírta a harcot.

Faruk Sümer Konya közelében, egy Bozkır nevű járási székhelyen született 1924. november 5-én. Hét évesen Isztambulba került, s ott végezte tanulmányait. Doktori fokozatát viszont már Ankarában szerezte 1950-ben. 1955-ben docens, 1963-ban pedig professzor lett. Számára a kutatás többet jelentett az oktatásnál, ezért viszonylag hamar, 58 éves korában kérte nyugdíjaztatását. Még 13 termékeny év adatott meg neki 1995. október 21-én bekövetkezett haláláig.

Faruk Sümert leginkább az oguz törökök történelme foglalkoztatta. Az oguzok (Oğuzlar) című könyvét 1964-ben kezdte el írni; először 1967-ben, bővített második kiadását 1992-ben nyomták ki. A Dede Korkut számára is alapvető fontossággal bírt, s hogy a törökök nem tudók számára is hozzáférhetővé tegye, elkészítette angol fordítását, amely Amerikában kétszer is megjelent. Mások által nemigen tanulmányozott kérdést taglal a lótarás és a lovaglás a törököknél (Türklerde atçılık ve binicilik) című könyve. A kelet-anatóliai bégségeket, illetve a Karakojunlukat tárgyaló kötetei a lehetőségekhez mérten széles anyagfeldolgozáson nyugszanak, bár alkalmanként kissé spekulatív jellegűek. Termékenységet 126 könyv és hosszabb tanulmány mellett nagy számú rövidebb cikk és népszerűsítő dolgozat is jelzi.

Sümer hazafiúi érzelmeire vet fényt az, hogy 1971-ben visszautasította a felkérést a Californiai Egyetem turkológiai tanszékének vezetésére. Othon akart maradni, hogy népét szolgálja.

✎ *Dávid Géza*

In memoriam Hopp Lajos

1996. június 8-án, életének 69. évében elhunyt Hopp Lajos barátunk és tagtársunk, a 18. századi magyar irodalom nagy tudású kutatója, Mikes Kelemen életművének fáradságot nem kímélő feldolgozója és kiadója.

Hopp Lajos és kedves felesége, Aranka az 1990-es Mikes Emlékévben kerültek állandó kapcsolatba társaságunkkal, s azóta hűséges tagjaink. Évtizedeket töltöttek együtt a Mikes hagyatékkal és ebben Rodostóval és a törökséggel.

Hopp tanár úr 1971-ben járt életében először Törökországban. Isztambulban még lehetősége volt átnézni a Saint Benoit kolostor — ahol eredetileg Rákóczi és a többi emigránst eltemették — iratait, amelyeknek azóta nyoma veszett. A törökországi kutatásai kapcsán írta alapos és fontos tanulmányát Ibrahim Müteferrikről, a török könyvnyomtatás magyar megteremtőjéről, aki szoros kapcsolatban állt a Rákóczi-emigrációval. Ekkor jutott el életében először Rodostóba is. A török kisvárost jól ismerte már korábban leírásokból és képekből, különösen a századfordulón ott járt Edvi Illés rajzaiból. Könnyedén rekonstruálhatta azokat az épületeket, amelyekben hajdanán a magyar menekültek laktak, mivel Rodostó akkor még őrizte régi arculatát. Másodszor 1976-ban járt Törökországban: előadást tartott az Isztambuli Egyetemen II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából rendezett szimpóziumon. A megemlékezés résztvevői Rodostóba is ellátogattak. Hopp tanár úr láthatta a rendbe hozott Rákóczi emlékházat, amelyben a fejedelem egykoron vendégeit fogadta. Talán akkor maga sem gondolta, hogy Rodostóba tizennégy év múlva jut el ismét.

Hopp tanár úr 1990 őszén társaságunk tagjaival együtt vágott

neki a rodostói útnak. Ottani barátainkkal közösen emlékeztünk meg Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójáról. A bensőséges ünnepségen Hopp tanár úr a válinak, a polgármesternek és a tiszteletbeli magyar konzulnak átadta a megjelent Mikes köteteket. A fogadtatás megható volt: török barátaink szünni nem akaró vastappsal jutalmazták a Mikes kötetek kiadóját. Összerázódott egy történelmi kör: a Rodostóban papírra vetett sorok, amelyek szinte regénybe illő módon jutottak haza Magyarországra, feldolgozottan kerültek ismét erre a távoli helyre vissza. Lajos úgy érezhette, hogy teljesített valami olyat, amelyet Mikes Kelemen még remélni sem mert: munkái fennmaradtak, kinyomtatásra kerültek, és nevét nemcsak a magyarság nem felejtette el, hanem a rodostóiak is megilletődötten tisztelegnek a távoli idegen emléke előtt.

Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy Hopp tanár úrral külön is sétálhattam a rodostói Rákóczi emlékház körüli utcákban. Időnként nyelvi közvetítő is voltam Hopp Lajos és a rodostói hagyományt jól ismerő Mehmet Şerez között. Lajos azokban a napokban számomra — s mindazoknak, akik még vele róhatták a rodostói utcákat — felejthetetlenül elevenítette meg az egykori bújdosók életét. Mehmet bey szavait értelmezve pedig igyekezett a 18. századi múlt mába vezető szálait feltárni. Hosszasan időztünk annál a düledező régi faháznál, ahol valaha Mikes Kelemen lakott, ahol több kötetet kitevő munkáit papírra vetette. Szomorúan néztünk egymásra: bárhova fordultunk senki sem akart pénzt áldozni arra, hogy ezt a számunkra fontos emléket megmentjük. A ház udvarán egy fa áll. Valaha itt volt az a kert, amelyet a fejedelem művelt. Lajos elmondta, hogy a bújdosók

ezt a kertet temetőül is használták, több magyar is ott nyugszik. Ezután a tenger felé vettük az utunkat és újabb réteget fedte fel annak a 18. századi világnak, amelynek alapos ismerője volt.

Hopp Lajos tudta leginkább, hogy Rodostó Rákóczi korában nem a világ vége volt, hanem a nemzetközi politikai élet furcsa és mozgalmas helye. Rákóczi és köre a nyugati világot közvetítette a törökök felé, a franciáknak, hollandoknak, lengyeleknek s mindazoknak viszont, akik hozzájuk fordultak, az Oszmán Birodalom viszonyairól adtak szakszerű tanácsokat.

A bújdosók hajdani életét, a fejedelem politikai terveit és Mikes Kelemen írói munkásságát csak akkor lehet megérteni, ha a török kisvárosban élő bújdosók széles nemzetközi kapcsolatrendszerét is feltárjuk. Hopp Lajos erre vállalkozott: a magyar emigránsok nyomát követve megtanult lengyelül, és a francia filológiának is mestere volt.

A fejedelem és kíséretének kapcsolataiból számos fontos összefüggést feltárt: ez a Mikes filológia tekintetében teljesnek mondható. Lajos szerette volna, ha a bújdosók világának kutatása nagyobb megbecsülést kap. Nem maga miatt, mert egész életében szerény ember volt. Azt szerette volna, ha egy olyan iskola teremődik meg, amely a magyar kutatási hagyományt továbbviszi. Remélte azt is, hogy ebbe a magyar turkológia is bekapcsolódik. Keserűen szólt arról utolsó beszélgetéseink során, hogy ennek az átfogó kutatásnak lehetősége egyre szűkül.

Hopp Lajos személye pótolhatatlan. Szorgos és alapos tudós volt, s emellett kellemes ember és a jókedvet szerető barát.

Nyugodjék békében!

Hóvári János

Hopp Lajos ravatalánál*

A halál mindannyiunk számára érthetetlen. Mi, az élők képtelenek vagyunk felfogni ennek misztériumát, nem tudjuk megérteni, hogy a halál ugyanúgy része az életnek, mint a születés. Nem tudjuk elhinni, hogy hozzátartozónk, akivel naponta együtt éltünk, dolgoztunk, utaztunk, egy váratlan pillanattól már nincs közöttünk, hogy egy előre nem látható, kikerülhetetlen ok miatt már nem a miénk. Eltávozott közülünk, s többé nem látjuk mozdulatait, nem élvezhetjük szeretetét, nem mosolyoghatunk együtt vele, nem segíthetünk senkinek vele, nem szánakozhatunk senki felett vele. Sőt nekünk kell őt siratnunk. Nekünk kell búcsút vennünk tőle, nekünk kell egy utolsó istenhozzádót mondanunk neki.

Hopp Lajos mindannyiunk barátja, kollégája volt. Az MTA Irodalomtudományi Intézetében vezette a 18. századi osztályt, irányította munkatársait, szerkesztette nemcsak azokat a munkákat, amelyeknek sajtó alá rendezője maga volt, hanem azokat is, amelyeknek írói, szerkesztői mások voltak. Tanulmányi ügyekben nagyon sokat utazott, részt vett számtalan tudományos ülésen, igen sok előadást tartott magyarul vagy franciául, tudományos tanácsaival ellátott mindannyiunkat, publikációi pedig számtalan értéket őriztek meg magunk és utódaink számára.

Ilyenkor akarva-akaratlan emlékek rohanják meg az embert. Voltunk együtt Rodostóban, Zágónban, megemlékeztünk Mikesről, születésének 300. évfordulóján Szepsiszentgyörgyön, Zágónban, Rodostóban és Budapesten. Együtt dolgoztunk a „Régi magyar drámai emlékek forrásai és irodalma” címmel indított sorozaton. Tanácsait kértük, ha nem tudtunk megoldani valamilyen textológiai problémát. Hetenként találkoztunk vele, közösen munkálkodtunk egy-egy kötet publi-

kálásánál, s nyugodtak voltunk, ha segítségét élvezhettük egy-egy tudományos ülés szervezésekor. Legutóbb Egerben ő nyitotta meg az iskoladráma és a barokk konferenciát, s előadásának végére nagyon ügyesen kiválasztott egy drámaprológust, amit versszakonként váltakozva olvastunk fel, azt hiszem minden jelenlévő öröme és mosolyától kísértve. Ezt akarta Lajos, mosolyt akart látni minden jelenlévő arcán. Akik vele együtt dolgoztunk, szerettük. Miért? Megmagyarázni szinte lehetetlen. Választ legfeljebb egy szóval lehet rá adni: humánusáért. Igen, ezért tiszteltük, ezért becsültük. Ha vitáztunk vele, természetesnek tartotta. Ha érveink logikáját helyesnek vélte, elfogadta véleményünket. Egyszóval: jó volt vele dolgozni. Most pedig már nincs többé, szaktudása már csak könyveiben lelhető fel, tanácsait már nem hallgathatjuk, jókedvén már soha többé nem derülhetünk, humánusa azonban örökké példa lehet számunkra.

Hopp Lajos egyik legnagyobb erénye a hűség volt. Hűség közvetlen hozzátartozóihoz, hűség munkatársaihoz, hűség az intézethez, hűség a kutatott századhoz, hűség a témához. Kitől is tanulhatta volna mástól ezt az erényt, mint a 18. század legnagyobb prózaírójától, Mikes Kelemen-től, aki nagyon fiatalon állt Rákóczi szolgálatába, s kitartott mellette a végsőig, szolgálta a fejedelmet annak haláláig. S utána, amikor egyre fogyatkoztak mellette honfitársai, akkor is kitartott Rodostó mellett. Honvágy égette belülről. Egyszer szinte közvetlen közélről szívhatta az erdélyi hegyek levegőjét, de még akkor is hűséges volt a fejedelem fia, Rákóczi József mellett. Tudta, mert az udvar tudatta vele, hogy Ex Turcia non est redemptio. Ahová most oly hirtelen eltávozott közülünk Hopp Lajos, onnan nincs visszatérés. Itt hagyott mindannyiun-

kat. Vigasztalást találhatunk-e magunknak, mert mindannyian, akik itt maradtunk, vigasztalásra szorulunk. Nyugtató szavakat Zágón születésének írásában kell keresnünk. 1718-ban írja Mikes az alábbiakat:

„Lehet-e mást kívánni, hanem csak azt, ami Istennek tetszik. Az ő rendelése után kell járnunk, és azon nem sétálni kell, hanem futni, mert az Isten azt szereti, hogy fussunk az ő akaratán, ne csak jókedvvel, hanem örömmel.”

Amikor ezeket a sorokat írta, huszonnyolc esztendő volt a levelek írója. Hatvankilenc esztendősen ugyanezeket a gondolatokat fogalmazza meg, de most már másként, egy kicsikét túl is tekintve az élet és a halál mezsgyéjén:

„Az Istennek gondviselése mindenkor velem volt és vagyon mindnyájunkkal... mit rendel az Úr ezután felőlem; Az ő kezében vagyok, hanem azt is tudom, hogy a porrá kell lenni. És boldog az, aki nem az Úrnak, hanem az Urban hal meg. Annyi hosszas bujdosásom után kell-e mást kívánnom annál a boldogságnál. Az első levelet, amidőn nénémnek írtam huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikben írom. Ebből kiveszek 17 esztendőt, a többi haszontalan bujdosásban töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom, mert az Isten rendelésiben nintsen haszontalanság.”

Kedves Lajos, nagyon hasznos „bujdosásod” néhány nappal ezelőtt befejeződött. Távozásod mindannyiunknak fáj, hiányod még nagyon sokáig érezzük. Poraid felett már soha meg nem valósítható kívánságunkat szeretném elmondani: jó lett volna még egyszer baráti kézfogással búcsúzni tőled. Ehelyett csak egyet mondhatunk: nyugodj békében, áldjon az Isten azon az úton is, amerre most elindultál!

Kilián István

* (Elhangzott az 1996. június 20-i temetésen.)